

Tárgy címe	A parlamentarizmus szerkezete és működése (BA)
Felelős tanszék/intézet	ME BTK Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete

I. A parlamentarizmus kialakulása Magyarországon. A magyar Országgyűlés története.

Országgyűlés története 1848. előtt:

- Előzménye: a honfoglalók népgyűlése?! (Anonymus: Gesta Hungarorum). Történelmileg nincs bizonyítva. Fokozatosan alakult ki a feudalizmus idején a királyi tanácsból, az első alapjainak a székesfehérvári törvényt napok voltak.
- 1061. „székesfehérvári gyűlés”. I. Béla hívta össze uralkodása kezdetén a legitimitációjának megerősítése céljából. Az egyházi pozíciók megerősítését célzó döntések születtek.
- 1222. Aranybulla kiadása.
 1. Először rögzíti a magyar történelemben a nemesek meghatározott előjogait.
 2. nemesség összehívása minden évben.
 3. Megye adományozások, országos tisztségek élethosszig való adományozásának tilalma.
 4. Gazdaságpolitikai intézkedések (pénzügyi tisztséget kizárólag az ország nemesei kaphatnak, „idegenek” nem; pénz devalválódásának a megakadályozása; a királyi jövedelmek egy részének kiterjesztése)
 5. Szerviens jogainak védelme (*sarkalatos nemesi jogok*). 1. Birtokaik mentesültek a királyi adók, a szabadok dénárjai fizetése, valamint a beszállásolás alól. 2. A fiú utód nélkül meghalt szerviens birtoka egynegyedét a lánya örökölje, a többiről szabad akarata szerint rendelkezzen, ha nincs végrendelet, akkor a rokonai az örökösök. 3. Akkor száll a birtok a királyra, ha a szerviensnek nincs örököse. 4. Mentesség a megyésispán joghatósága alól. 5. Az országon kívüli hadjáratba az uralkodó költségén tartozik vele menni; ha idegen támadás éri az országot, akkor minden szerviensnek hadra kell kelnie.
- 1290. első „hivatalos” országgyűlés összehívása III. András által.
- 1298. „törvényhozó gyűlés” meghirdetése.

A XIII. századtól a törvényhozás a király és az országgyűlés „közös” jogosultsága. Megkezdődik a nemesi vármegyék kialakulása (a megyei önkormányzat intézménye). Az országgyűlést kezdetben a főurak és az egyház vezetői alkották, később a nemesség és a szabad királyi városok képviselői is helyet kaptak. Az Árpád-ház kihalását követően a királyt több esetben az országgyűlés választotta (szabad királyválasztás joga!). A helyszín Székesfehérvár és Pest (Rákos-mező). A XV. század végére kialakul a három rend (nemesség, papság, „polgárság”). A XVI. században a nemesség rendje tovább rétegződik (fő- és köznemesség). Rendi országgyűlés fő jellemzője, hogy az uralkodó hívja össze és jogában áll azt feloszlatni, ő határozza meg a helyét, az időpontját és a témáját is. A király terjeszti be és szentesíti a törvényeket, a rendek vitatják meg > törvényalkotói funkció!

- 1505. „rákosi végzés” > amennyiben II. Ulászló törvényes házasságból született fiúörökös nélkül hal meg, a leányági öröklést nem ismerik el, a nemesség nem választ idegent, csak „született magyart”. Az uralkodó nem szentesíti, nem lesz belőle törvény.
- 1526. székesfehérvári országgyűlés. Szapolyai Jánost királlyá választják. DE! Nem a nádor hívta össze az országgyűlést, ezért jogilag nem rendelkezhetett királyválasztó jogkörrel!
- 1541-1686. Az ország három részre szakadása után a királyi Magyarország országgyűléseit jellemzően Pozsonyban vagy Sopronban hívják össze; Erdélyben külön országgyűléseket is tartanak. A XVI. századtól kezdve a korábbiakban egy „táblán” ülésező rendek egymástól fokozatosan elkülönülnek > 1559. és 1565. évi pesti országgyűléseken a főnemesség és a

köznemesség külön ülészik. Kialakul az utasítás; a nemesi vármegyék a követeiket már kötött utasításokkal látják el. Amennyiben az országgyűlésen a királyi meghívóhoz (litterae regales) képest új téma merül fel, további utasítást kell kérni.

- 1608. Törvénybe iktatják a kétkamarás országgyűlést.
 1. Felsőtábla. Elnöke a nádor; tagjai az egyházi főrendek, az ország zászlósurai, a koronaörök, az örökös főispánok, a főispánok, a személyes megjelenésre jogosult főrendek, valamint Horvátország követe.
 2. Alsótábla. Elnöke a személynök; tagjai a Királyi Tábla bírái (az alsótáblai horvát követek mindig köztük szerepeltek), az egyházi testületek követei, a vármegyék követei, a távol lévő főrendek követei, a szabad királyi városok követei, valamint a kiváltságos kerületek követei voltak.

A Felső- és Alsótáblát 1 egy testületnek tekintették, mindkét táblán ugyanazon időben, ugyanabban a városban (leginkább Pozsonyban), ugyanazzal a tárggyal foglalkoztak, és üzenetváltással tartották egymással a kapcsolatot. Fontosabb ügyek tárgyalása esetén (pl. nádor, koronaörök választása, a szentesített törvények kihirdetése), vagy ha nem tudtak valamilyen kérdésben megegyezni, együttes ülést (sessio mixta) tartottak. Az ülések kitűzése, megnyitása, a tanácskozások vezetése, a csend- és rendtartás, a döntés módjának meghatározása a tábla elnököktől függött. A jegyzői feladatokat, és a tárgyalás alapjául szolgáló iratok felolvasását a királyi ítélőtábla ítélőmesterei végezték. A két tábla vezetői a király által kinevezett méltóságok voltak, ezért hivataluknál fogva jellemzően az uralkodó érdekeit képviselték.

- 1681. soproni országgyűlés. „A rendi alkotmány helyreállítása”, nádor választása.
- 1707. ónodi országgyűlés. A Habsburg-ház trónfosztása, Magyarország és Erdély közötti szövetség (konföderáció?) deklarálása.
- 1722-23. pozsonyi országgyűlés. A Habsburg-ház nőági öröklésének elfogadása (Pragmatica Sanctio). 1722. évi VII. törvénycikk az országgyűlések kötelező tartásáról.
- A XVIII. századi országgyűlések elsődlegesen nem törvényhozó szervek > alapvető jogokat, és kötelezettségeket nem állapítanak meg, a „régí szokásokra”, illetve az „ősi alkotmányra” hivatkoztak. Az adók, továbbá a hadsereg létszámának megállapítása terén tölt be szerepet, az állam szervezetének és működésének érdemi változtatására nem irányul.

A rendi országgyűlésben több száz éven keresztül a sérelmi politikára jellemző eseti jogalkotás volt a meghatározó. A XVIII. század második felében a gazdasági és társadalmi viszonyok már annyira bonyolulttá váltak, amely minden addiginál határozottabb minőségi változást követelt meg a jogi szabályozás előreláthatósága, kiszámíthatósága, és áttekinthetősége vonatkozásában. A mennyiségi jogalkotás áttekinthetetlen jogszabálytömeget eredményezett > újfajta rendszerezésre volt szükség. A kodifikáció a természetjogi elvek uralkodóvá válásával új jelentést kapott, a jogalkotás fajtája lett, amely az egy jogágba tartozó összes jogszabályt tartalmazta és minden korábbi ilyen jellegű rendelkezést hatályon kívül helyezett. II. József halála (1790) után a francia forradalom hatására a természetjogi iskola nyer teret és Magyarországon is összekapcsolódik a „társadalmi szerződés” gondolatával, miszerint a nép és a király egymással egyenrangú félként állnak szemben > Elindul a történelmi alkotmány egyes részeinek (a vérszerződés, az Aranybulla ellenállási záradéka, az erdélyi fejedelmek békéi, a Pragmatica Sanctio és a Szentkorona-tan) modernizálása.

- 1790-1791. pozsonyi országgyűlés, reformjavaslatok:
 - a nádorválasztásról (V. törvénycikk),
 - a Szent Korona Budára hozataláról (VI. törvénycikk),
 - Magyarország függetlenségéről (X. törvénycikk),
 - a törvényhozó és a végrehajtó hatalom gyakorlásáról (XII. törvénycikk), a vallásszabadságról (XXVI–XXVII. törvénycikkek),
 - a jobbágyság szabad költözéséről (XXXV. törvénycikk),

- a zsidókról (XXXVIII. törvénycikk),
- a kínvallatás betiltásáról (XLII. törvénycikk),
- nem nemesek fellebbezési jogának biztosításáról (XLIII. törvénycikk.),
- az alkotmány módosítására és különböző törvénykönyvek kidolgozására kiküldött bizottságról (LXVII. törvénycikk).
- 1843-1844. országgyűlés (magyar államnyelv 1844. évi II. törvénycikk, a nem nemesek birtokképesége 1844. évi IV. törvénycikk, a nem nemesek hivatalviselése 1844. évi V. törvénycikk.)
- 1847. Ellenzéki Nyilatkozat. Rögzíti az alkotmányos és nemzeti sérelmeket és megállapítja, hogy ezek megismétlését csak a következő alkotmányos reformok megvalósulása zárhatja ki: a közteherviselés, a törvény előtti egyenlőség, a kötelező úrbéri megváltás, az ősiség megszüntetése, a költségvetésnek az országgyűlés általi ellenőrzése, a népképviselő, az országgyűlésnek felelős kormány kinevezése.

Országgyűlés története 1848/1849. évben:

- A rendi országgyűlést felváltja a népképviselői elven megalakuló országgyűlés, lényegében 3 hét alatt készülnek el a parlamentarizmus alapelveit magukban foglaló törvények. 1848. évben garantálják a magántulajdon szentségét (III. törvénycikk) a népképviselői választójog és az országgyűlés szabályozásával megvalósították a népszuverenitás és a népképviselő elvét (IV-V. törvénycikkek), míg a hatalmi ágak elválasztása, a független, országgyűlésnek felelős kormány felállítása az 1848. évi VI. törvénycikkkel történt meg. A törvény előtti egyenlőséget nem deklarálták, hanem a VIII–XIII. törvénycikkek révén biztosították. Az egyesülési-gyülekezési jogra úgy tekintettek, mint amit szokásjogi úton megvalósítottak, és mivel ezekre a szabadságjogokra vonatkozó törvényjavaslatokat a király nem szentesítette volna, csak a sajtó-, a vallás- és a tanszabadságot szabályozták (XVIII–XX. törvénycikkek).
- Korlátozott választójog; 20. életév betöltése, vagyoni/jövedelmi/műveltségi cenzusnak való megfelelés. 11 millió lakosból 800.000 főnek lesz választójoga (kb. 7 %-os reprezentáció).
- 1848. június. Országgyűlési választás Magyarországon. A megválasztott országgyűlés 1848. december 31. napjáig Pesten, ezt követően Debrecenben ülésezik.
- 1849. március 15. Táncsics Mihály alkotmányjavaslata. Általános és közvetlen választójog tervezete, „semmi más meghatározott képesség nincs”.
- 1849. április 14. az Országgyűlés ismételt kimondja a Habsburg-ház trónfosztását.

Országgyűlés története 1849-1918. között:

- Országgyűlési választások (1861., 1865., 1869.). Ezt megelőzően az Országgyűlés érdemben nem ülésezik.
- 1865. december 11. napjától az Országgyűlés évente ülésezik. Az 1867. évi kiegyezés után két kamarából, a Főrendiházból és a Képviselőházból állt.
- 1869. Az Általános Munkássegylet programja: általános és közvetlen választójog biztosítása.
- 1871. március. Előterjesztés az „özvegy nőknek” a választójog megadására > „derültség”
- 1874. évi XXXIII. törvénycikk. Korlátozott, és nyílt választás, az adócenzus bevezetése, az adóhátralékosok választójogból való kizárása.
- 1886. évi I. törvénycikk. Az országgyűlési választások rendszeres (5 évente) történő tartása.
- 1890. Magyar Szociáldemokrata Párt megalakulása. Elvi nyilatkozat az általános, közvetlen választójog követeléséről.
- 1897. Független Szocialista Párt programja: általános, közvetlen és titkos választójog, „nemi különbségtétel nélkül”.
- 1899. évi XV. törvénycikk. Az adóhátralékosokra vonatkozó kizárás megszüntetése.
- 1900. Szociáldemokrata Párt programja: általános és titkos választójog „minden 21 éves ember részére nemzeti és nemi különbségtétel nélkül”.

- 1907. október 10. „vörös csütörtök”. Sztrájk, 100.000 ember tüntet az általános választójog bevezetése mellett.
- 1908. törvényjavaslat; általános választójog minden 24 évnél idősebb férfi számára, plurális rendszer: 1–2–3 szavazat vagyoni és műveltségi cenzustól függően, az analfabéták közvetett választójoga 10 választónként 1 elektorral.
- 1913. évi XIV. törvénycikk. Nyílt szavazással korlátozott választójog, 30. életév betöltése után, gimnáziumot végzett férfiaknak 24. életév betöltése után, választójog csak férfiaknak.
- 1916. Károlyi-párt létrejötte, program: általános, titkos, valamint egyenlő választójog 24 életév betöltése mellett.

Országgyűlés története 1918-1945. között:

- 1918. január 14. sztrájk az általános választójog megadása mellett.
- 1918. október 24. Nemzeti Tanács megalakulása; cél mielőbbi választás kiírása az általános és titkos választójog alapján.
- 1918. évi I. néptörvény. Általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog, férfiak esetében 21. életév, nőknél 24. életév betöltése.
- 1919. évi XXV. néptörvény az alkotmányozó nemzetgyűlési választások kiírásáról, valamint a választási eljárás részletes szabályozásáról.
- 1918. november 13. – 1919. március 21. Az Országgyűlés feladatkörét a Nemzeti Tanács látja el, „törvényes forradalmi szerv”.
- 1918. évi I. néphatározat a Népköztársaság megalakulásáról.
- 1919. április. „A Tanácsköztársaság választójogának szabályozásáról”. A korhatár a 18. életév betöltése, a szavazás nyílt, közvetett, kizárja a választójogból a „kizsákmányolókat”.
- 1921. évi XLVII. törvénycikk. A Habsburg-ház ismételt trónfosztása. 1918-1927. között az Országgyűlés egykamarás, a Nemzeti Tanácsot követően Nemzetgyűlés néven.
- 1922. 2200/1922. Miniszterelnöki Rendelet. A választójog feltételeinek szűkítése; 10 év állampolgárság, 2 év helybenlakás és műveltségi cenzus, nők esetén 30 éves korcenzus, a vidéki választókerületekben újra bevezeti a nyílt szavazást.
- 1934. választójogi tervezet, a titkosság szem előtt tartásával.
- 1938. évi XIX. törvénycikk. Korcenzus 30 (26) életév fenntartásával, 10 év állampolgárság, 6 év helybenlakás, 6 elemi iskola elvégzése, titkos szavazás.
- 1939. évi IV. törvénycikk. A zsidóktól megvonja a passzív választójogot, az aktívát ahhoz köti, hogy a felmenőik 1867. december 31. után igazoltan Magyarországon születtek.
- 1944 december és 1945 ősze között Ideiglenes Nemzetgyűlés működött. Az Országgyűlés 1945 őszen ült össze, azóta egykamarás.

A „Horthy-rendszerben” (1919–1944) tartott országgyűlési választások (*nemzetgyűlési választások*) részben nyílt, részben titkos rendszerben zajlottak. Jellemzője a választójog folyamatos változtatása volt a szélsőséges (szélsőjobbaldali) pártok, elemek kiszorítása érdekében; ennek folyamányaként az összes választást az Egységes Párt, és utódjai (Nemzeti Egység Pártja 1932-1938 között, majd Magyar Élet Pártja) nyerték. A választójog kiterjesztése helyett a szűkítés felé haladt a szabályozás > a lakosok 70 %-a nem rendelkezett választójoggal, 1939. évre a választók száma – annak ellenére, hogy a népesség több, mint 15 %-kal nőtt – 400.000 fővel visszaesett az 1920. évihez képest.

Országgyűlés története 1945. után:

- 1945. évi VIII. törvény. Általános választójog a 20. életévet betöltött férfi és nő magyar állampolgároknak (a nemi cenzus eltörlése!).
- 1945. november 4. Első demokratikus nemzetgyűlési választás.
- 1945-1949. a „szabálytalan parlamentarizmus” időszaka. A kormányok összetétele nem a választási eredményeket tükrözi, nem a klasszikus többségi elv mellett alakul meg, hanem a

hatalmi érdekek szerint, a belső egyezkedések mentén (kommunisták fokozatos előretörése). „Kékcédulás választások”, „szalámitaktika”.

Az 1949. évi Alkotmány létrehozta a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsát (NET), amely széles hatáskörben helyettesítette az Országgyűlést, utóbbi formálissá vált, évente 4, egyenként pár napos ülészakot tartott (minimum évente 2 alkalommal kellett összehívni) > megszűnt a költségvetés parlament által történő ellenőrzése (is) és megszűnt a közigazgatási bíraskodás intézménye. A Minisztertanács előterjesztéseit a NET szentesíti > törvényerejű rendelet, a jogi hierarchiában egy szinten állt az Országgyűlés által hozott törvénnyel, nem voltak parlamenti jóváhagyáshoz kötve, csak az Alkotmányt nem módosíthatja. A NET helyettesítő jogköre kiterjedt a választásokra és a kinevezésekre is, a Minisztertanács tagjait is megválaszthatta és felmenthette. 1982. évben az Országgyűlés mindössze 2 törvényt alkot!!! Az egypártrendszer körülményei között az országgyűlési választás a rendszer önigazolását szolgáló politikai demonstráció; valódi téttel, befolyással a politika alakulására nem rendelkezett, a döntések többsége párton belüli konszenzusok eredményeként született.

- 1970. évi III. törvény. Eltörlik a Hazafias Népfront jelöltállítási monopóliumát, viszont ez ténylegesen nem érvényesül.
- 1983. évi III. törvény az addig lehetőségként élő többes jelölés intézményét kötelezővé tette, és engedélyezi a Hazafias Népfront jelöltjein kívül más jelöltek indítását is
- 1972. átfogó alkotmányreform. Cél az Országgyűlés szerepének a fokozatos növelése, az országgyűlési képviselők mandátumának 4 évről 5 évre emelése. DE! Az Elnöki Tanácsnak a hatásköre is bővül.
- 1989. évi XXXIV. törvény. Kétfordulós, kétszavazatos választási rendszer. A 386 képviselőt vegyes választási rendszerben választották. 176 képviselő egyéni választókerületben nyerte el mandátumát, listáságon 152 mandátumot osztanak ki, a maradékot a „töredékszavazatok” alapján.
- 1990 óta évenként két rendes ülészakban (elvb. 02.15.-06.15. és 09.01.-12.15.) működik.